

11 pav. 1760 m. numatomų Klaipėdos įtvirtinimuose darbu projektas

F — prielauka jūriniais ir kitokiems laivams;
g — miestiečių namai.

Kiek pasistūmėjo darbai, remontuojant ir plečiant Klaipėdos fortifikacijas, galima spręsti iš 1760 m. numatomų darbų projekto (CVKILA F3, ap. 28, byla 104). Jame skirtingomis spalvomis išskirta, kokie darbai atlikti ir kokius numatoma atlikti ateityje (11 pav.).

Pirmojoje įtvirtinimų linijoje darbai iš esmės baigti. Dar neįrengta Marių bastiono dešiniąją fasą flankuojanti baterija. Taip pat nėra ir net nenumatomas tiltas bei poterna pradėta dar 1757 m. kurti- noje į Naująjį raveliną. Kaip matyti iš profilių, Senojo ravelino fasų šlaitus ruošiamasi padaryti statnesnius, įrengti banketę šauliams. Tiltu ravelinas ir kontregarda prieš Purmark bastioną dar labai toli- mi iki reguliaraus profilio; numatoma juos suformuo- ti. Antroje gynybos linijoje įrengta smailiakuolių

tvora ir kovinis šlaitas. Tačiau dengtame kelyje nesu- pilta ir 1760 m. nenumatyta supilti traversų. Nėra ir dubliuojančio kovinio šlaito ties Kūlių ir Malūno var- tais. Taip pat pradėtas tik vienas flešas ties Kūlių vartais.

Nežinia kokie darbai buvo atliekami vėliau, ko- kioje būklėje rusų kariuomenė paliko Klaipėdos tvir- tovę. Autoriui neteko matyti vėlesnių XVIII a. miesto planų. Vargu, ar Klaipėdai vėl tapus prūsiska, buvo tęsiami fortifikavimo darbai. Matyt, toliau laikas ir žmonės šiuos unikalius fortifikacinius įrenginius ar- dė. Tą patvirtina ir 1770 m. karaliaus nurodymas už- versti miesto ir pilies fosas.

Šiuo metu iš visos fortifikacinės sistemos išlikę tik fragmentai. Geldern, Purmark bastionus, Senąjį raveliną numatoma iš dalies restauruoti. Taip pat nu- matomas iš dalies restauruoti pilies Princo Fridricho bastionas.

UDK 711.168(474.5)

STASYS PRIKOCKIS, NIJOLĖ ZUBOVIENĖ,
VYTAUTAS ZUBOVAS

KLAIPĖDOS SENAMIESČIO REGENERACIJOS PROJEKTO PROBLEMAS

Pastaruoju metu ypač susirūpinta kultūros pa- minklų apsauga. Dabar regeneruojami ne tik pavie- niai objektai, bet ištiesi architektūriniai kompleksai — senamiesčiai.

1963 metais Vilniaus, Kauno, Klaipėdos ir Kėdai- nių senamiesčius paskelbus respublikinės reikšmės urbanistikos paminklais, buvo paruoštas „Klaipėdos senamiesčio rekonstrukcijos projektas“ (autoriai S. Cerškutė, V. Jurkštas ir V. Parčiauskas). Tai buvo Klaipėdos senamiesčio regeneravimo pradžia. Tačiau šis projektas buvo paruoštas, neatlikus išsamių tyri- mų, todėl greitai paseno ir nebeatitiko šandieninio požiūrio į senamiesčių, kaip istorinių miesto bran- duolių, apsaugą.

Paminklų konservavimo instituto Klaipėdos sky- rius 1972 metais pradėjo koreguoti senamiesčio re- konstrukcijos projektą. Projektavimo darbus atliko straipsnio autoriai, vadovaujami projekto vyriausio- sios architektės Z. Mačionienės. Pagrindiniai tyrimo ir projektavimo darbai užtruko trejus metus. 1975 m. vasario 6 d. regeneracijos projektas buvo apsarvas- tytas LTSR Architektų sąjungos valdybos prezidiumo ir Kultūros ministerijos Kultūros paminklų apsaugos išplėstinės metodinės tarybos architektūros sekcijos jungtiniame posėdyje, kuriame buvo pritarta visoms pagrindinėms projekto idėjomis. Klaipėdos Vykdomo- jo komiteto patvirtintas regeneracijos projektas tapo svarbiausiu dokumentu, kuriuo remiamasi tvarkant Klaipėdos senamiestį (1 pav.).

Senamiesčio padėtis. Klaipėda — linijinis mies- tas, besitęsiantis pietų šiaurės kryptimi išilgai Kuršių marių. Miesto centre — pagrindinė visuomeninio transporto magistralė — Taikos prospektas, Pergalės, H. Manto gatvės. Centrinę dalį prie Danės upės už- ima senamiestis. Jo ribos patvirtintos 1969 m.

Dabar svarbiausia senamiesčio funkcija — pre- kybinė, nes jame yra centrinė turgavietė, taip pat stambios prekybinės įstaigos Pergalės gatvėje. Kito- kios paskirties įstaigų senamiestyje mažiau. Tai kul- tūros židiniai — dramos teatras, kino teatras „Balti- ja“, administracinės įstaigos — Valstybinio ir Staty- bos banko Klaipėdos skyriai, milicijos valdyba ir kt.

Didelę reikšmę Klaipėdai turi senamiestyje esan- ti upių prielauka ir perkėla, jungianti miestą su po- lsių zona Smiltynėje.

Nemažą senamiesčio dalį užima pramonės įmo- nės, kurios neturi nieko bendro nei su senamiesčiu, nei su miesto centru.

Pagrindinė Klaipėdos ašis — Taikos prospektas, Pergalės ir H. Manto gatvės — tai pagrindas aiškiai

urbanistinei kompozicijai. Tačiau, jei Taikos prospek- te (ypač atskirose jo dalyse) kompozicija formuoja- ma kryptingai, tai Pergalės ir H. Manto gatvių zono- je sena susiformavusi urbanistinė kompozicija poka- rio metais buvo smarkiai sudarkyta. Vertikalių ak- centų vietoje atsirado tokie su aplinka nesisiejantys pastatai: restoranas „Neptūnas“, gyvenamasis namas su gastronomijos parduotuve Pergalės gatvėje, sti- chiškai sudarytos erdvės — M. Mažvydo alėja, Tary- bų aikštė. Vienintelis bandymas kurti tūrinę-erdvinę kompoziciją (kultūros rūmų aukštuminė dalis) padė- ties nepataisė.

Senamiestis šiuo metu urbanistinės kompozicijos požiūriu neišsiskiria miesto panoramoje. Tačiau, no- rint pabrėžti senamiesčio, kaip istorinio miesto bran- duolio, išskirtinę vertę, jis turėtų užimti svarbiausią vietą miesto centro kompozicijoje ir vieną svarbiausių vietų miesto panoramoje.

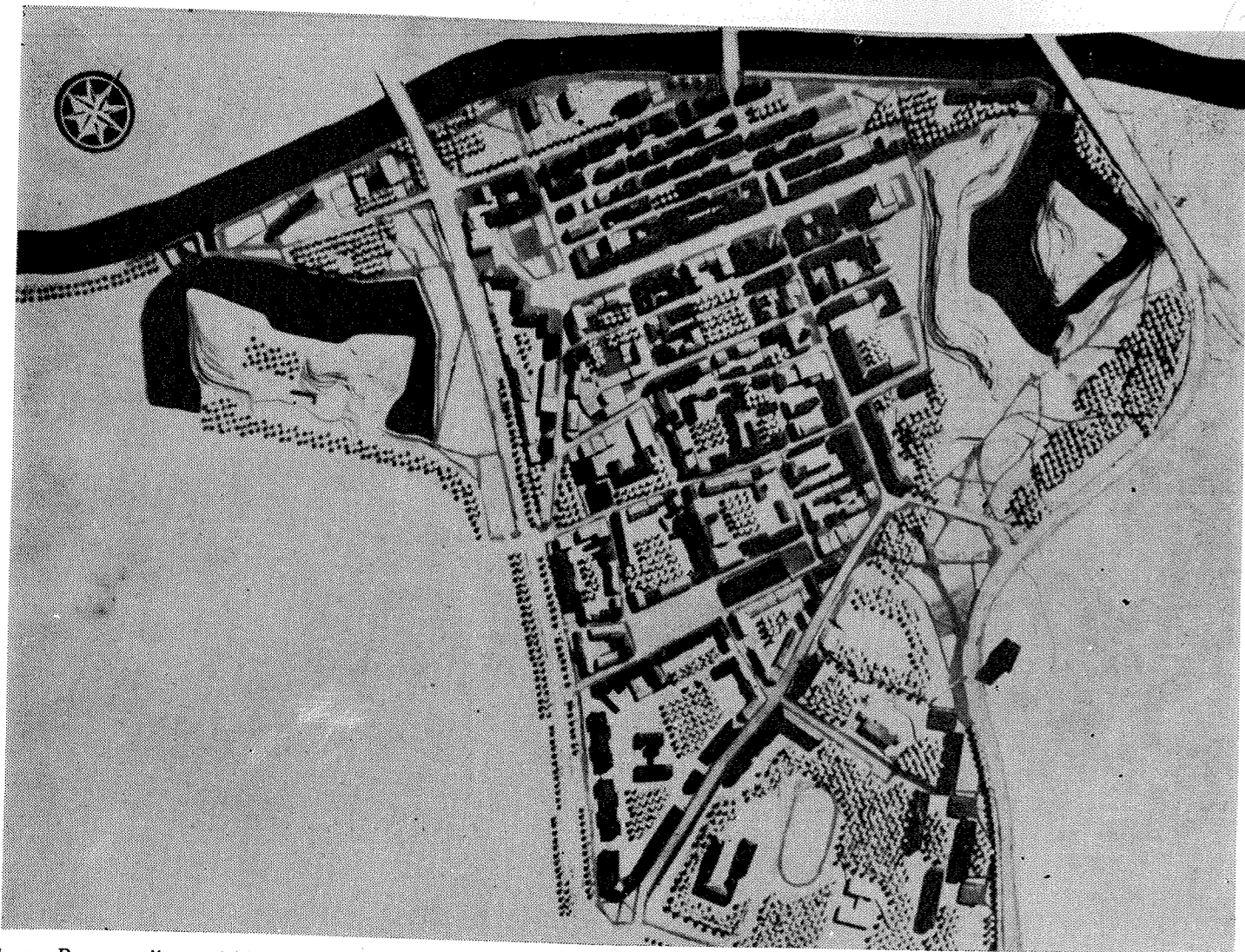
Tokia senamiesčio padėtis Klaipėdoje funkcinio ir kompozicinio požiūriu. Atliekant regeneravimo ir projektavimo darbus, į tai reikėjo atsižvelgti.

Tyrimo darbai ir pagrindinės išvados. Prieš ruo- šiant Klaipėdos senamiesčio regeneravimo projektą, atlikti įvairūs tyrimai, kuriais remiantis nustatyti vertingiausi senamiesčio elementai bei jų apsaugos principai.

Iš visų tyrimų svarbiausi istoriniai tyrimai, nes projektuojant reikia žinoti senamiesčio istorinį vys- tymąsi bei atskirų objektų istorinę vertę. Labai svar- būs ir esamos padėties architektūriniai, stilistiniai bei urbanistiniai tyrimai. Visi minėti tyrimai api- bendrinami kompleksiskai įvertinant pastatus ir, remiantis techniniais-ekonomiais tyrimais, nurodoma pastatų kapitalinio remonto tvarka.

Sprendžiant atskirus projekto klausimus, pavyz- džiui, siekiant nukreipti nuo senamiesčio tranzitinį transportą, buvo atlikti transporto tyrimai ne tik se- namiestyje, bet ir aplink jį. Nustatant senamiesčio gyventojų sudėtį, gyvenimo sąlygas, būdą bei porei- kių, atlikti sociologiniai tyrimai. Tiriant visuome- nes įstaigas, nustatytas įstaigų tinklo pobūdis, jų dar- bo sąlygos, darbuotojų skaičius, kiek reikia trans- porto.

Istorinius tyrimus atliko istorikas S. Raulinai- tis, architektūrinius ir stilistinius — arch. kand. V. Jurkštas, urbanistinį įvertinimą — architektai N. Zubovienė ir V. Zubovas, techninį-ekonominį įver- tinimą — architektai N. Zubovienė ir V. Zubovas, transporto — inž. M. Raibis, sociologinius — arch.

1 pav. Regeneracijos projekto maketas

kand. J. Vanagas, visuomeninių įstaigų — architektai N. Zubovienė ir V. Zubovas.

Nesigilindami į minėtų tyrimų metodiką ir detaliai nenagrinėdami rezultatų, pateiksime tik apibendrintas išvadas, kuriomis remdamesi iškėlėme atitinkamus projekto uždavinius, sudarėme pagrindinę koncepciją.

1. Pagrindinės Klaipėdos senamiesčio istorinės vertybės yra gatvių tinklas ir miesto bei pilies gynybinių įrengimų liekanos (2 pav.).

Gatvių tinklas tarp Danės upės ir Didžiojo vandens gatvės formavosi pagal iš anksto numatytą planą iki XVIII a. pradžios. Tai taisyklingas gatvių tinklas su mažais, visai užstatytais kvartalais. Yra nuomonė, kad ši miesto dalis jau buvo susiformavusi XIII a., bet tikslių istorinių duomenų neturime. Pirmasis Klaipėdos planas, kuriame aiškiai nurodytas toks gatvių tinklas, datuojamas XVII a. pradžia, likusios senamiesčio dalies — buvusio Fridricho priemiesčio — gatvių tinklas su didesniais, pagal perimetrą užstatytais kvartalais formavosi iki XVIII a. pabaigos. Nors ši dalis formavosi savaimingai, kaip ir būdinga priemiesčiams, bet jaučiama senesnio miesto gatvių tinklo įtaka. Aplink Didžiojo vandens gatvę senosios ir naujosios miesto dalies tūrinė-erdvinė kompozicija susilieja, todėl abiejų dalių aiškia

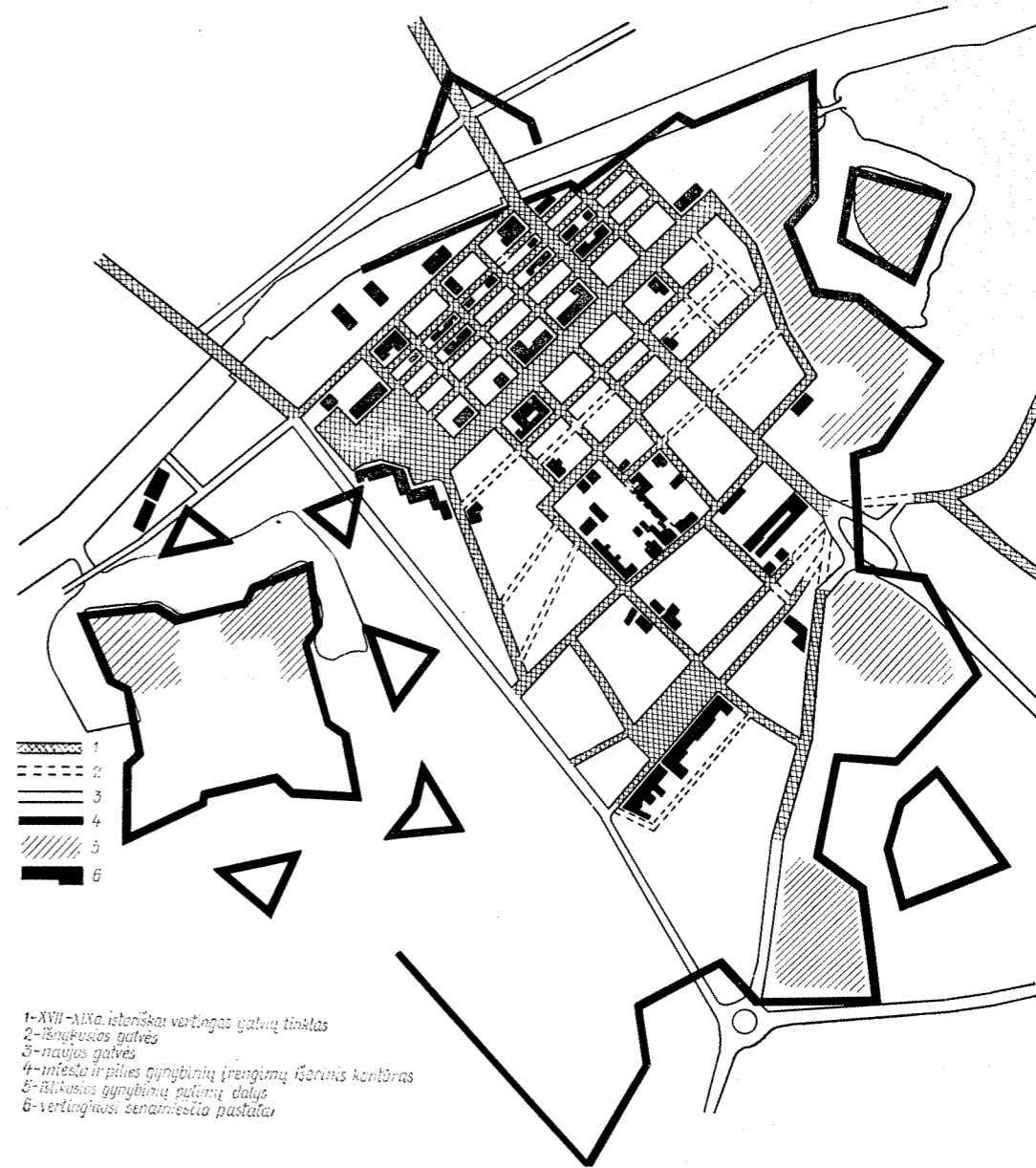
riabą galima nustatyti tik atlikus istorinius-urbanistinius tyrimus.

Miesto bei pilies gynybiniai įrengimai buvo pradėti statyti XVII a. pradžioje, ruošiantis karui su švedais. Galimas dalykas, kad tuo metu pylimai buvo tik suprojektuoti, o pastatyti ne iki galo. Vėliau, XVIII a. pradžioje, miestą ir pilį juosiantys pylimai buvo atnaujinti. Tai buvo ištisa žvaigždinių pylimų ir bastionų sistema — puikus to meto fortifikacijos meno pavyzdys. Iki mūsų dienų gerai išsilaikė miesto įtvirtinimai šiaurės rytų dalyje (dabar „Žalgirio“ vandens sporto bazė), taip pat bastionų liekanos pietinėje dalyje (dabar ligoninė ir vidurinė mokykla). Iš keturių pilies fortų liko tik du — šiaurės vakarų ir šiaurės rytų.

Taip gerai išsilaikiusio taisyklingo gatvių tinklo ir tokio tipo fortifikacinių įrengimų kituose respublikos senamiesčiuose nėra.

Kadangi Klaipėda dažnai buvo niokojama karų ir gaisrų, dabartiniai senamiesčio pastatai daugiausia statyti XIX—XX a. po 1854 m. gaisro. Todėl ypatingų istorinių vertybių juose nėra. Užstatymas vertingas tuo, kad jame išsaugotas anksčiau susiformavęs gatvių tinklas.

2. Kaip parodė kompleksinis pastatų įvertinimas, senamiestyje yra 15,5% didelės vertės pastatų;

2 pav. Klaipėdos senamiesčio vertybių schema

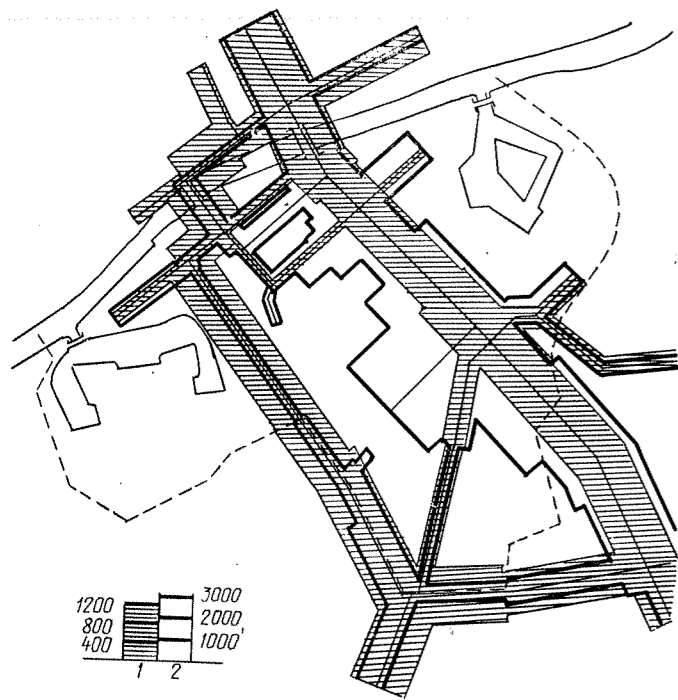
18,3% — vertingų; 25,3% — nedidelės vertės ir 40,9% — beverčių. Svarbiausias įvertinimo tikslas — nustatyti pastatų vertės skirtumus Klaipėdos senamiestyje. Todėl vertinimo kriterijai buvo iš dalies pakeisti, nors darbo metodika iš esmės nesiskyrė nuo analogiškų įvertinimų Vilniaus bei Kauno senamiesčiuose. Kaip jau buvo minėta, Klaipėdos senamiestyje, palyginus su kitais senamiesčiais, nėra nei ypač senų, nei ypač vertingų pastatų. Tačiau kai kurie pastatai turi individualių, Klaipėdos krašto pastatams būdingų bruožų, kas, vertinant kompleksiskai, laikoma ypatinga vertybe. Iš tokių pastatų pirmiausia reikia paminėti fachverkinės konstrukcijos statinius. Tai unikalūs pastatai ir mūsų respublikoje yra tik Klaipėdos krašte. Taip pat ypatingas dėmesys buvo skiriamas ir pastatų urbanistiniam įvertinimui, jų vaidmeniui senamiesčio tūrinėje-erdvinėje kompozicijoje. Kadangi Klaipėdos senamiestis labai išgriautas ir yra daug neplanuotų aikščių, pastatai be urbanistinių defektų buvo labai vertinami.

Nors kai kurie senamiesčio vidaus tūrinės-erdvinės kompozicijos fragmentai susiformavę, išbaigti,

bet, kaip parodė urbanistiniai tyrimai, senamiesčio siluetas neįdomus, monotoniškas, o tai neigiamai veikia visą senamiestį.

3. Labai aktuali Klaipėdos senamiesčio problema — transportas. Miesto reikšmės visuomeninio transporto magistralės dalis — Pergalės gatvė — jau dabar yra kritinėje būklėje, ypač piko valandomis. Ja važiuoja visas miesto transportas, išskyrus krovinių. Gatvė siaura, šaligatviai dar siauresni, vietomis iki 1,5 m pločio. Dėl didelio pėsčiųjų ir transporto srauto reikia ieškoti pravažiavimų aplink senamiestį. Kita miesto reikšmės — Sukilėlių — gatvė nepajėgia nukreipti transporto nuo Pergalės gatvės (3 pav.).

4. Kaip parodė kultūrinių-buitinių bei administracinių įstaigų tyrimai, senamiestyje yra 87 įstaigos, kuriose dirba 2538 darbuotojai. Jos užima 36 344 m² ploto. Daugelyje įstaigų darbo sąlygos labai blogos, trūksta pagrindinio ir pagalbinio ploto. Kai kurios prekybinės įstaigos įsikūrusios laikinuose pastatuose, neatitinkančiuose sanitarijų bei priešgaisrinių reikalavimų. Palyginus su normomis, maisto produktų parduotuvėse senamiestyje perka gerokai daugiau pir-

1200
800
400

3000
2000
1000

1-transporto srautai
redukuotais automobiliais (h)
2-pėsčiųjų srautai
žmonių (h)

3 pav. Klaipėdos senamiesčio transporto ir pėsčiųjų srautai piko valandomis (1970 m. rugsėjo mėn. tyrimų rezultatai)

kėjų — 191%, pramoninių prekių parduotuvėse — 130%, viešo maitinimo įstaigose aptarnaujama 119% žmonių, buitinio aptarnavimo — 171%. Tokia padėtis susidarė todėl, kad senamiestyje daug vadinamųjų „dienos“ gyventojų. Tai — dirbantieji įmonėse ir įstaigose, esančiose šiame ir gretimuose rajonuose. Taip pat daug žmonių sutraukia senamiestyje esantis turgus.

Senamiestyje yra dvi 2022 vietų mokyklos, o norma tik 1170 vietų.

Vaikų darželiai trys, vietų juose 435, o reikia 580. Be to, vienas darželis įsikūręs nepritaikytose tam tikslui patalpose ir turi labai mažą sklypą.

Senamiestyje esančioms įstaigoms aptarnauti reikia 334 automašinių per parą.

Dauguma įstaigų įsikūrusios prie pagrindinių — Pergalės, P. Cvirkos — gatvių, taip pat turgaus aikštėje, nes ten pagrindiniai pėsčiųjų srautai.

5. Pagal sociologinių tyrimų duomenis senamiestyje 1972 m. spalio 1 d. buvo 2009 butai, kuriuose gyveno (priregistruota) 6444 gyventojai. Vienam gyventojui vidutiniškai priklausė 6,85 m² gyvenamojo ploto (bendro ploto — 11,6 m²). Kiti rodikliai gauti, apklausus 124 butų gyventojus. Apklausos metu nustatyti senamiesčio gyventojų poreikiai, jų gyvenimo būdas bei požiūris į senamiestį kaip kultūros paminklą.

Norint, kad kiekvienam gyventojui tektų po 12 m² gyvenamojo ploto, reiktų papildomai pastatyti apie 14 500 m² ir dalį gyventojų iškelti į kitus rajonus. Tada senamiestyje liktų 4800 gyventojų.

Apibendrinant atliktų tyrimų duomenis, galima teigti, kad Klaipėdos senamiestis skiriasi nuo kitų respublikos istorinių miestų centrų savo vertybėmis ir regeneravimo uždaviniais.

Pagrindiniai regeneravimo uždaviniai ir projekto koncepcija. Kaip ir visuose senamiesčiuose, taip ir Klaipėdoje, pagrindinis uždavinys — numatyti priemones, kurių reikia imtis, norint apsaugoti senamiesčio vertybes bei panaudoti jas šių dienų visuomenės poreikiams. Klaipėdoje svarbiausią dėmesį reikia skirti gatvių tinklui, gynybinių įrengimų liekanoms bei Klaipėdos kraštui būdingai architektūrai išsaugoti.

Labai svarbus uždavinys — formuoti Klaipėdos senamiesčio siluetą.

Iš architektūrinių bei urbanistinių tyrimų matyti, kad didelė Klaipėdos senamiesčio dalis užstatyta nevertingais, chaotiškai išdėstytais pastatais. Taip pat nemaža tuščių, neužstatytų vietų. Taigi dar vienas svarbus regeneravimo projekto uždavinys — nustatyti svarbiausius naujos architektūros kūrimo principus.

Be specifinių problemų, projekte sprendžiami ir kitokie klausimai, susiję su transporto organizavimu, gyventojų kultūrinio-buitinio aptarnavimu, turizmo organizavimu ir pan. Svarbiausi Klaipėdos senamiesčio regeneravimo projekto uždaviniai šie:

1. Istorinis miesto branduolys, kuriame yra dauguma kultūros paminklų, turėtų atlikti beveik visas centro funkcijas, susijusias su kultūrine, kūrybine, turistine, prekybine veikla.

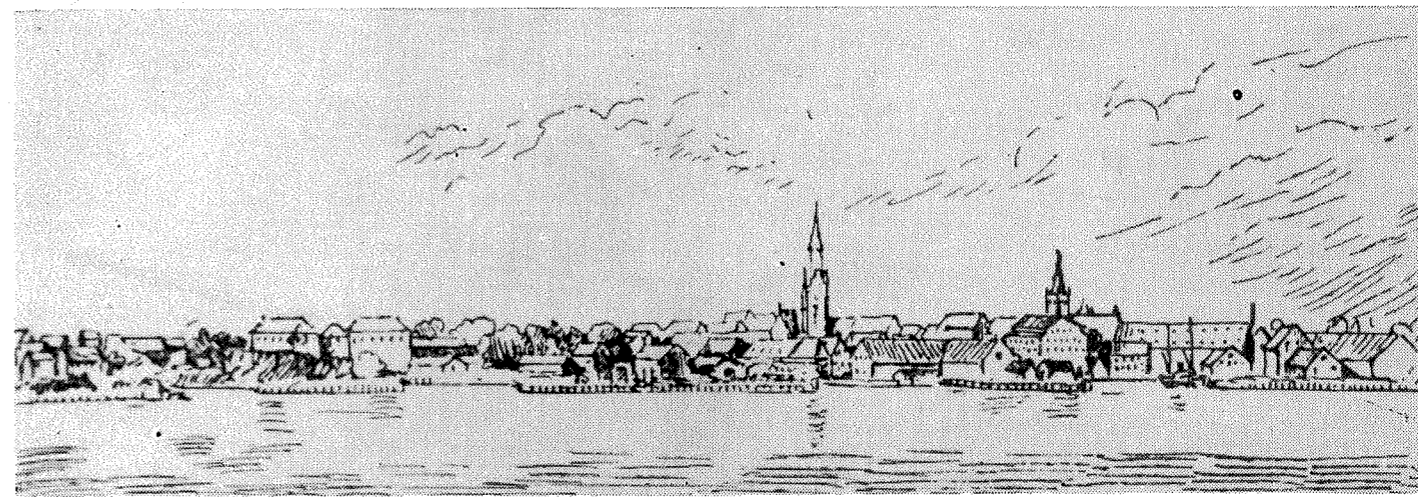
2. Kadangi visuomenė vystosi, tai ir aplinka, kurioje ji egzistuoja, taip pat turi keistis. Todėl projekte galima nurodyti tik senamiesčio vystymosi kryptį, bet ne galutinį rezultatą.

3. Istoriniame miesto branduolyje nemaža įvairių laikotarpių architektūros paminklų. Tačiau jame taip pat gausu pilkų beverčių pastatų, neužstatyto ploto. Todėl nauji pastatai, įsijungdami į bendrą senamiesčio tūrinę-erdvinę kompoziciją, turi būti geros šiuolaikinės architektūros pavyzdžiai. Projekte galima nurodyti tik naujo pastato vaidmenį formuojant senamiesčio tūrinę-erdvinę kompoziciją, kiekvieną atskirą atvejį paliekant architekturo kūrybinei fantazijai.

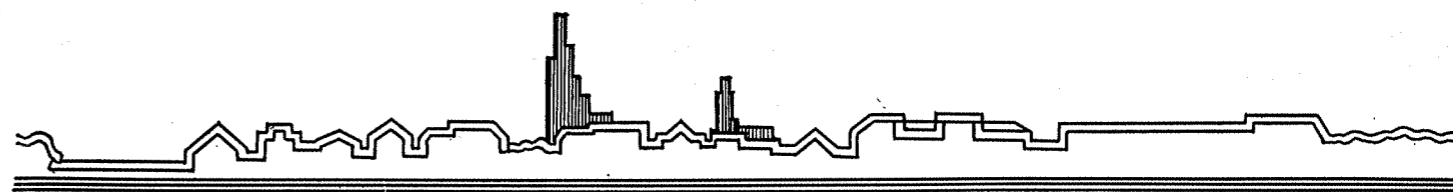
4. Visais istoriniais laikotarpiais miesto siluetą sudarydavo pagrindiniai pastatai — rūmai, bažnyčios, rotušės (4, 5 pav.). Juose buvo įgyvendinamos geriausias to laiko kūrybinės mintys. Dauguma šių pastatų būdavo miesto branduolyje. Norint atgaivinti Klaipėdos senamiestį, kaip istorinį miesto branduolį, ir pabrėžti jo išskirtinę vertę, reikia regeneruoti išraiškingą siluetą. Nauji architektūriniai akcentai turėtų atspindėti visuomenės požiūrį į istorinį palikimą, jo auklėjamąją reikšmę nūdieniam žmogui.

5. Klaipėdos senamiestyje neblogai išlikę gynybiniai pylimai. Juos apvalius, galima įrengti apsauginį žaliąjį žiedą ir jį panaudoti gyventojų poilsiui. Šitaip bus išsaugotos ir eksponuojamos ne tik pylimų liekanos, bet gyventojai turės jaukų poilsio kampelį.

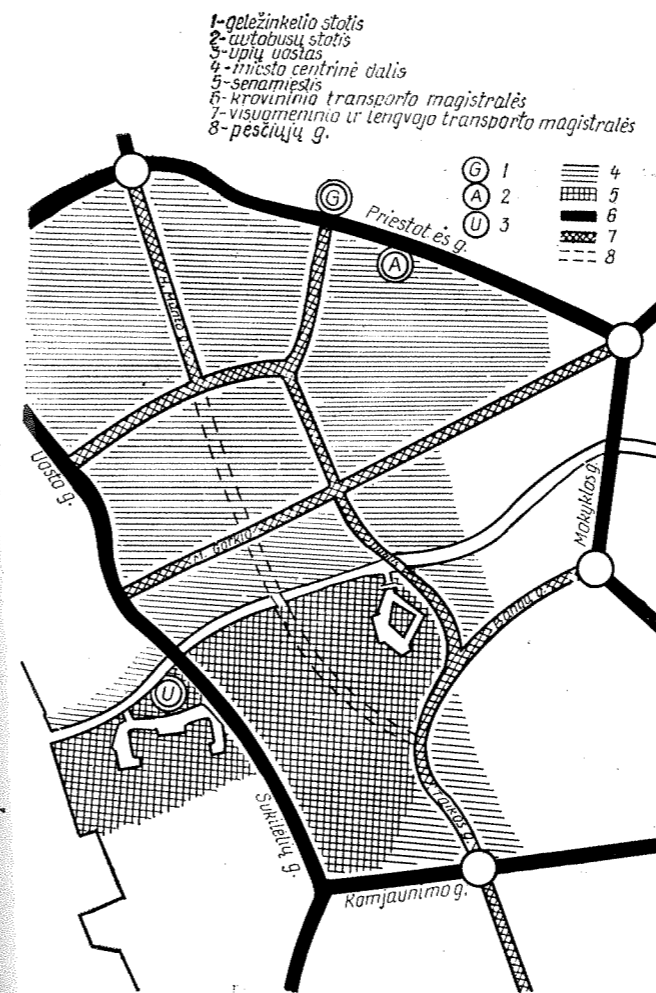
Projektiniai pasiūlymai. Senamiesčio funkcija ir zonavimas. Kaip jau buvo minėta, Klaipėdos senamiesčio vyraujanti funkcija — prekybinė. Kitokios paskirties įstaigų yra vienetai, be to, jos išsimėčiusios po visą senamiestį, todėl nesudaro atskiros zonos. Tokia padėtis, aišku, yra nepatenkinama. Miesto branduolyje turėtų būti daugiau kultūrinio, atrakciono-prekybinio, turistinio pobūdžio įstaigų. Todėl, nors projekte ir numatoma, laikantis tradicijų, palikti prekybinę zoną Pergalės, P. Cvirkos gatvėse bei

4 pav. Senamiesčio siluetas XIX a. (vaizdas iš Smiltynės)

5 pav. Projektuojamas senamiesčio siluetas

6 pav. Klaipėdos senamiesčio padėtis miesto centre su projektuojamu magistraliniu gatvių tinklu

Turgaus aikštėje, bet parduotuvės turėtų būti specializuotos, prekiaujančios suvenyrais, meno kūrinių bei turistine literatūra.

Tarp Dramos teatro ir restauruojamojo objekto — Parodų paviljono Aukštojoje gatvėje — siūloma įrengti kultūrinių įstaigų zoną, į kurią įeitų ir Klaipėdos pilies gynybinių įrengimų liekanos, taip pat dalis pastatų P. Cvirkos ir Sūkilių gatvėse bei statomi nauji kompleksai.

Senamiestyje, toliau nuo transporto magistralių ir didelių pėsčiųjų srautų, projektuojama padaryti gyvenamąją zoną.

Aplink visą senamiestį numatoma įrengti žaliąją apsauginę zoną Danės krantinėje, miesto bei pilies gynybinių įrengimų liekanų teritorijoje, nugriovus joje menkaverčius pastatus.

Sios zonos nėra griežtai atribotos viena nuo kitos, nes pirmuosius daugumos pastatų aukštus siūloma panaudoti visuomenės poreikiams, viršutinius — gyvenamajam plotui. Be to, senamiestyje esančios ir projektuojamos švietimo įstaigos iš dalies įsiterpia į gyvenamąją, iš dalies į žaliąją zoną, kurioje taip pat paliekami kai kurie vertingi pastatai, pritaikius juos visuomenės poreikiams.

Nemažą dalį (20,4%) senamiestyje užima įvairios pramonės įmonės ir sandėliai. Jos neturi galimybių plėstis, be to, dalis jų įsikūrusios miesto bei pilies gynybinių įrengimų teritorijoje, todėl negalima pastarųjų tinkamai sutvarkyti ir eksponuoti. Įmonės siūloma iškelti iš senamiesčio.

Transportas. Klaipėdos senamiestyje, kaip ir kitų miestų istoriniuose branduoliuose viena opiausių problemų — transportas. Dar 1964 m. Miestų statybos projektavimo institute buvo atliktas senamiesčio dubliuojančios gatvės projektas. Gatvė turėjo aplenkti senamiestį iš rytų pusės ir šiaurinėje miesto dalyje įsijungti į S. Nėries gatvę. Šis projektas pasi-

rodė ne visai realus, nes susijęs su nemažais sanacijos darbais, be to, S. Nėries gatvėje gausu švietimo bei sveikatos apsaugos įstaigų: Valstybinės konservatorijos Klaipėdos fakultetai ir Mažoji koncertų salė, poliklinika, vaikų ir respublikinė ligoninės ir kt.

Vykdamas senamiesčio regeneravimo projektavimo darbus, iškilo uždavinys paieškoti realiesnio dubliuojančios gatvės varianto. Gatvės trasa šalia senamiesčio nekėlė abejonių, o šiaurinėje miesto dalyje buvo pasiūlyta transportą kreipti į Žaliąją gatvę, toliau S. Daukanto gatve eismą paskirstyti į H. Manto gatvę (išvažiavimas iš miesto) ir į S. Nėries gatvės šiaurinę dalį (autobusų ir geležinkelio stotys). Tuo būdu dubliuojančia gatve, pradedant Taikos prospektu ir Bangų gatve visas tranzitinis lengvasis ir visuomeninis transportas būtų nukreiptas ne tik nuo senamiesčio, bet ir nuo dalies H. Manto gatvės. Visuomeninio transporto sustojimo vietos turėtų būti išdėstytos taip, kad pasiekiamumo riba būtų ne daugiau kaip 7 minutės. Į senamiestį įleidžiamas tik aptarnaujantis transportas, numatomas vienpusis eismas visose gatvėse (išskyrus P. Cvirkos) uždromis kilpomis (6 pav.).

Aplink senamiestį iš dalies ir jo viduje numatyta įrengti automobiliams stovėti aikšteles. Didžiausios jų prie pagrindinių magistralių — Sukilėlių ir dubliuojančios gatvės. Bendras vietų skaičius aikštelėse apie 600.

Reikia pažymėti, kad transportas Klaipėdos senamiestyje ir daugelis kitų problemų priklauso nuo to, ar greitai bus įrengta dubliuojanti gatvė. Dabar gatvių ir tiltų statyba Klaipėdoje gerokai atsilieka nuo miesto augimo tempų. Gatvių tinklo vystymo programoje numatyta pirma pastatyti tiltą Mokyklos gatvėje ir rekonstruoti Uosto bei M. Gorkio gatves. Atlikus šiuos darbus, bus galima vykdyti transporto eksperimentus, patikrinti, ar reikia dubliuojančios gatvės bei patikslinti pasirinktą trasą.

Užstatymas. Užstatytas Klaipėdos senamiestis užima apie 36 ha. Jis padalintas į 32 kvartalus, kuriuose yra apie 350 pastatų.

Senamiestyje daugiausia 2—3 aukštų pastatų. Geriausiai jie išlikę tarp Danės upės ir Kastyčio gatvės. Ten daugiausia mažų užstatytų kvartalų. Likusioje senamiesčio dalyje 1—2 aukštų pastatai, užstatyta perimetriškai ir kvartalai didesni. Kaip rodo gatvių architektūrinis įvertinimas, Klaipėdos senamiestyje daugiau kaip 40% neužstatyto ploto.

Kadangi, kaip jau buvo minėta, ypač vertingų pastatų Klaipėdos senamiestyje nėra, juos reikia sujungti į darnią visumą, atstatant istoriškai būdingas erdves. Todėl regeneravimo projekte numatyta statyti gana daug šiuolaikinės architektūros pastatų (net 28,3%, skaičiuojant pagal kubatūrą). Didžioji dalis naujų pastatų turėtų regeneruoti senamiesčio vidaus erdves, o kur senoji erdvinė kompozicija visai sunaikinta — formuoti naujas.

Kompleksinio pastatų įvertinimo išvadoje buvo pateikti senamiesčio urbanistinės kompozicijos tvarkymo pasiūlymai, nurodant kvartalus, kuriuose turi būti saugoma ir regeneruojama senoji tūrinė-erdvinė kompozicija, kuriuose saugomi tik atskiri elementai ir kuriuose nebėra senų vertingų fragmentų ir tūrinė-erdvinė kompozicija turi būti kuriama nauja, įjungiant į ją atskirus, daugiau ar mažiau vertingus senosios architektūros objektus.

Senamiesčio šiaurinėje dalyje naujos architektūros pastatų numatyta statyti nedaug, ten jie turi tik papildyti esamą tūrinę-erdvinę kompoziciją, tuo tarpu pietinėje dalyje numatyta statyti daug naujų pastatų ir jų vaidmuo čia ypač didelis.

Taigi labai svarbu tinkamai įjungti naują architektūrą į istorinę aplinką juo labiau, kad vienas svarbiausių uždavinių — silueto atstatymas — projekte sprendžiamas pagal naują architektūrą. Siūloma pastatyti du vertikalius akcentus prie pagrindinių senamiesčio gatvių: P. Cvirkos — 60 m aukščio ir prie Pergalės — 35 m. Šios vietos parinktos ne atsitiktinai, bet remiantis istoriniais ir urbanistiniais tyrimais.

Kartais manoma, kad vertikalūs akcentai Klaipėdos senamiestyje nebeturį prasmės, nes šios miesto dalies panoramos esą iš niekur nebus galima pamatyti. Tačiau, atlikus detalius urbanistinius ir įtakos zonų tyrimus, paaiškėjo, kad jau dabar yra pakankamai senamiesčio apžvalgos taškų. Ateityje, nugriovus menkaverčius statinius pylimų teritorijoje ir sukūrus aplink senamiestį žaliąjį žiedą, senamiesčio siluetas bus matomas iš daugelio vietų, o iškelus Bandomąją laivų remonto įmonę iš pilies zonos, jis bus gerai matomas ir iš Smiltynės. Be to, vertikalūs akcentai turės didelės įtakos senamiesčio vidaus erdvių meninei išraiškai. Tačiau dabar dar svarbiausias dėmesys turi būti skiriamas seniems pastatams restauruoti. Atsižvelgiant į tai, regeneravimo projekte nenurodoma konkreti pastatų su vertikaliais akcentais paskirtis, tačiau suprantama, tai turės būti visuomeninės įstaigos.

Šiuo metu pripažinti du pagrindiniai reikalavimai naujam pastatui senamiestyje: išsaugoti senojo užstatymo raudonąją liniją ir kad jis būtų panašaus tūrio ir ypač aukščio į gretimuosius pastatus. Kartais primenama, kad reikia „sukurti naujų formų mastelinį ryšį su aplinka“ (V. Jurkštas). Tačiau Klaipėdos senamiesčio regeneravimo projekte negalima apsiriboti vien šiais reikalavimais, nes senamiestis — konkreti istorinė aplinka. Užtenka paminėti, kad, vadovaujantis tikslai anksčiau minėtais naujos architektūros įjungimo į senamiestį principais, negalima būtų pateisinti naujų vertikalų akcentų statybos. Juk jie gerokai didesnio tūrio ir ypač aukščio. Taip pat, griežtai laikantis raudonųjų linijų, Klaipėdos senamiestis virstų be galo monotonišku.

Svarbiausias projektui keliamas uždavinys — išsaugoti taisyklingą senamiesčio gatvių tinklą, primenantį viduramžišką miesto praeitį. Tačiau šiandien senamiestyje gyvens XX amžiaus žmonės, ir tai negali neatsispindėti bendroje senamiesčio tūrinėje-erdvinėje kompozicijoje. Kad pakeitimus reikia daryti, nėra abejonių, bet jie turi sudaryti su istorine aplinka darnią visumą, naujoji architektūra ir naujos erdvės turi tapti neatskiriama senamiesčio elementais. Kaip šitai įgyvendinti, stengiasi parodyti senamiesčio regeneravimo projekto makete. Jame parodyti tūrių ir erdvių tarpusavio santykiai. Pagrindinių gatvių išklotinėse bandyta parodyti naujos architektūros kūrimo principus. Aišku, projektuojant naują pastatą, kiekvienu konkrečiu atveju šią problemą reikės spręsti savaip. Negalima visur taikyti tų pačių priemonių, nes senamiestis ir įdomus atskirų dalių įvairovė. Be to, regeneravimo projekte neįmanoma ir nėra reikalo išspręsti kiekvieno atskiro pastato architektūrinės kompozicijos, nes kol senamiestyje bus pastatyti visi

reikiami pastatai, pasikeis ir statybinės, ir apdailos medžiagos, gali pasikeisti net pažiūra į senosios ir naujosios architektūros kompozicinį santykį. Klaipėdos senamiesčio regeneravimas priklausys ne tik nuo architektų meistriskumo, bet ir nuo projektus derinančių įstaigų, užsakovų ir nuo to, kaip bus organizuojamas projektavimas. Juk suprantama, kad su projektuoti naują šiuolaikinį pastatą senamiestyje daug sunkiau negu „pririšti“ tipinį pastatą naujame gyvenamajame rajone.

Ruošiant Klaipėdos senamiesčio regeneravimo projektą, svarbiausias dėmesys buvo skiriamas esamų vertybių išsaugojimui. Šis kriterijus ir buvo svarbiausias, darant vienokį ar kitokį sprendimą.

Kaip jau buvo minėta, pagrindinės (Klaipėdos) senamiesčio vertybės yra šios:

- 1) iki XVI a. pabaigos susiformavęs gatvių tinklas, kuris beveik nepakitęs išliko iki mūsų dienų;
- 2) miesto ir pilies gynybinių įrengimų liekanos, primenančios Klaipėdos karinę reikšmę;
- 3) Klaipėdos kraštui būdinga architektūra — fachverkinės konstrukcijos pastatai.

Gatvių tinklas paprastai saugomas visuose senamiesčiuose ir jo apsaugos priemonės buvo galima nustatyti, remiantis kitais projektais, tačiau gynybinių įrengimų ir fachverkinės architektūros apsauga bei panaudojimas yra grynai klaipėdiška problema.

Projekte numatyta išsaugoti visą likusį istoriniu požiūriu vertingą gatvių tinklą bei atkurti kai kurias išnykusias gatves. Labai svarbu pagal išlikusius pavyzdžius tinkamai restauruoti dangas, panaudojant lauko bei tašytus akmenis, stambias granito plokštes ir smulkių akmenėlių mozaiką. Šiuo metu dalis gatvelių jau restauruota. Kad jų restauravimo principas teisingas, nėra abejonių.

Miesto gynybinius pylimus numatyta išsaugoti, didesnėje pylimų dalyje nugriaunant statinius, atkuriant profilius ir paverčiant juos poilsio parku. Rytinei pylimų daliai jau yra paruošta projektinė dokumentacija. Pietinę dalį, kuri labiau nuardyta, nutarta panaudoti vaikų įstaigoms, nugriaunant menkaverčius pastatus, apsodinant želdiniais ir atkuriant bendrą pylimų vaizdą.

Sudarant projektą, miesto pilies teritorija priklausė laivų remonto įmonei. Dabar dalis teritorijos atiduota miestui ir joje atliekami detalūs archeologiniai tyrimai bei konservuojamos atidengtos pilies liekanos. Kartu ruošama šios teritorijos sutvarkymo dokumentacija. Remiantis regeneravimo projektu, ši vieta, kaip istorinė miesto užuomazga, turi būti prieinama visuomenei. Tuo būdu, kartu su kitais želdiniais, miesto bei pilies gynybinių pylimų želdiniai aplink senamiestį sudarys žaliąjį žiedą ir atliks dvigubą funkciją: bus senamiesčio gyventojų poilsio vieta ir saugos jį nuo tiesioginio ryšio su naujais gyvenamaisiais rajonais.

Labai sudėtinga apsaugoti bei panaudoti fachverkinės architektūros pastatus. Kadangi visi pastato konstrukciniai elementai mediniai ir greitai puva, juos tenka keisti naujais. Tačiau, neišardžius pastato, šitai padaryti labai sudėtinga, todėl taip restauruoti nutarta tik vertingiausias fachverkinės architektūros pavyzdžius. Fachverkiniai pastatai — tai daugiausia

buvę sandėliai, kuriuos, siekiant geriau eksponuoti jų interjerą, nutarta panaudoti visuomeninei paskirčiai. Tačiau, norint juose įrengti šildymą, tenka storinti sienas, todėl fachverko piešinys iš vidaus uždengiamas. Labai sunku pritaikyti ir panaudoti trijų ir daugiau aukštų fachverkinius sandėlius, nes pagal priešgaisrines normas galima naudoti tik du pirmuosius aukštus. Norint panaudoti visą pastatą, jo viduje tenka statyti gelžbetoninį karkasą su ištisinėmis gelžbetoninėmis perdangomis. Šio būdo pranašumas tas, kad ateityje be vargo bus galima pakeisti bet kurį medinį elementą.

Senamiesčio regeneravimo projekte numatyta visus vertingiausias fachverkinius pastatus panaudoti visuomenės poreikiams. Konstrukcinės ir kitokios problemos sprendžiamos atskiruose objektuose.

Jau atliekami restauravimo darbai XVIII a. fachverkinės architektūros sandėlyje Aukštojoje g. Nr. 3, kuris pritaikomas parodų salėms. Šio statinio supuvę elementai keičiami naujais, perdangos paliekamos medinės, sienos storinamos iš vidaus, tuo pačiu uždengiant konstrukcinį piešinį.

Paruošta projektinė dokumentacija kitam fachverkiniam sandėliui Daržų g. Nr. 1. Jame bus įrengta firminė „Sportloto“ parduotuvė. Ruošiamas projektas Kūrybinių sąjungų namams įrengti fachverkinį sandėlių komplekse Daržų g. Nr. 10/Zaibo g. Nr. 7. Šių objektų sienas taip pat numatyta storinti iš vidaus. Perdangos rąstai bus paliekami, o virš jų įrengiama monolitinė gelžbetonio perdanga, kuri remsis į naujas sienas.

Fachverkinės konstrukcijos pastatus restauruoti gana sudėtinga, bet išsaugoti juos ateities kartoms būtina.

Nors senamiesčio regeneravimo projektas baigtas, bet Paminklų konservavimo institutas toliau kaupia istorinę medžiagą apie Klaipėdą, atlieka senamiesčio pastatų tyrimus. Remiantis nauja medžiaga, kitaip galima vertinti senamiesčio užstatymą. Ruošiant projektą atliktų istorinių tyrimų išvados teigė, kad dabartiniai Klaipėdos senamiesčio pastatai atsirado po 1854 metų gaisro, o ankstesnio užstatymo liekanų galima rasti nebent rūsiuose. Detaliau ištyrus minėto gaisro aprašymą, paaiškėjo, kad sudegė tik senamiesčio šiaurinė dalis ir pastatai prie pagrindinių — Pergalės, Kūlių vartų, Bangų — gatvių, o vadinamasis Fridricho priemiestis išliko. Šį faktą patvirtina ir pastatų tyrimai natūroje. Taigi galima teigti, kad Klaipėdos senamiestyje yra XVIII a. pastatų, o tai gerokai padidina jo istorinę vertę.

Šie nauji duomenys neprieštarauja pagrindinėms projekto idėjoms, neužkerta kelio joms realizuoti.

Ar pasirinkta senamiesčio regeneravimo koncepcija teisinga, parodys ateitis. Kol kas galima pasakyti, kad senamiesčio restauravimo darbai atliekami laikantis regeneravimo projekto.

Senamiesčio tvarkymui daug dėmesio skiria Klaipėdos Partijos ir Vykdomasis komitetas.

Neužilgo Klaipėdos senamiestis — unikalus mūsų respublikos urbanistikos paminklas — bus prikeltas naujam gyvenimui ir tarnaus tarybinės visuomenės dvasiniams poreikiams.